

ביאורים

אתמול למדנו על הכלים היסודיים להשגת האמת שבעיקרי היהדות. זהו עיקרון חשוב, שכל דבר נשפט על פי היסודות שלו. אנשים עשויים להתווכח באריכות, ויכוח שאין בו תועלת, כיוון שכל אחד מהם יוצא מהנחות אחרות, והם לא מגיעים לדון על הנחות אלו. זהו הרעיון אליו מכוון הפסוק: "ראש־דָּבָר אָמַת וְלְעוֹלָם כְּלִי־מִשְׁפָּט צְדָקָה" (תהילים קיט קט). 'ראש הדבר' הוא כלי ההוכחה בהם אתה משתמש ועליהם תבנה את מסקנותיך. אם כלים אלה אמיתיים, המשפט שתוציא מהן יהיה צודק ונצחי, שלעולם לא יתברר כמוטעה.

ואמנם לא כל עיקרי היהדות שיש לנו מושגים כיום רק על מסורת שהוכחה בעבר. חלקם ניתן להוכיח כיום על ידי ההיגיון וחלקם הם מהדיעות המפורסמות באנושות שאי אפשר להכחישן. לזה רמז הכתוב במזמור: "הָאֲזִינָה עִמִּי תוֹרָתִי, הִטּוּ אָזְנוֹכֶם לְאִמְרֵי פִי... אֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ וַיִּדְעוּם וַאֲבוֹתֵינוּ סִפְרוּ לָנוּ" (תהילים עח). בפסוק זה מבואר כי עלינו להאזין לתורה ולקבלה מפני: א. 'הדברים ששמענו', ב. 'הדברים שנדע', ג. 'הדברים שאבותינו סיפרו לנו'. פירוש הדברים: א. 'הדברים ששמענו' רומז לעיקר 'תורה מן השמים', עיקר שמוכח מכוח מה ששמענו על נכונותו. העובדה שהתורה ניתנה מהשמים, במעמד המפורסם ביותר באנושות, הלא הוא אירוע היסטורי שאין כל סיבה ואין כל אפשרות לטעון שלא אירע, ולטעון שהידיעה עליו הושגה באופן מלאכותי בכל האנושות, מקצה ועד קצה. ב. 'הדברים שנדע' זהו עיקר 'מציאות ה'". עיקר זה איננו צריכים לקבל מהמסורת. אנו יכולים לדעת אותו בעצמנו, על ידי שימוש בכלי ההיגיון שלנו. ג. 'הדברים שאבותינו סיפרו לנו' רומז לעיקר של "שכר ועונש", אותו אנו יודעים בבירור רק מכח המסורת מהתקופות של ההשגחה הגלויה, כתקופת התורה. לשם מטרה זו ממשיך המזמור ומרחיב על הניסים הרבים שממלאים את ההיסטוריה שלנו ועל חשיבות העברתם במסורת. כך למדנו במזמור זה: "וַיִּקָּם עֲדוֹת בְּיַעֲקֹב", באמצעות העובדה כי לכל הניסים הינו עדים, כך, מתוך יסודות מוכחים של "נסיונות", דהיינו ראיה במציאות, "ותורה שם בְּיִשְׂרָאֵל".

הרחבות

אשא עיני אל ההורים

"וַאֲבוֹתֵינוּ סִפְרוּ לָנוּ" - להורות על עקר "השִׁכָּר וְהַעֲנָשׁ" הנפשי, שְׁזָהוּ מִשְׁגַּ אֲלֵינוּ מִצַּד־הַקְּבֵלָה בְּלִבְד. רבי יוסף אלבו מביא את מסורת האבות בתור אחד מהדרכים להגיע לאמונה. היחס בין אב לבן מהווה מקור מניע לעבודת הבורא, מלבד העברת המסורת שיש בו. ספר החינוך מסביר את טעם מצוות כיבוד אב ואם וכיצד היא מחזקת את האמונה ועבודת ה': "משרשי מצוה זו, שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה, שזו מידה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלוהים ואנשים. ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם, ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו. וכשיקבע זאת המידה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא, שהוא סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדם הראשון, ושהוציאו לאוויר העולם וסיפק צרכו כל ימיו, והעמידו על מתכונתו ושלימות אבריו, ונתן בו נפש יודעת ומשכלת, שאלולי הנפש שחננו האל יהיה כסוס כפרד אין הבין, ויערוך במחשבתו כמה וכמה ראוי לו להיזהר בעבודתו ברוך הוא" [מצוה לג]. ספר החינוך מסביר שהכרת הטוב להורים תביא גם להכרת הטוב לקב"ה, ומתוך כך יבוא האדם לעבודת הבורא. בעל חובות הלבבות מרחיב בעניין של הכרת הטוב, ומדבריו עולה שכל עבודת ה' מבוססת על הכרת הטוב: "וכיוון שנתברר חיוב קבלת עבודת ה' יתעלה על האדם בגלל מידות טובותיו עליו..." [חובות הלבבות שער שלישי, סוף ההקדמה].

וְזֶהוּ שְׂאֵמֶר הַכְּתוּב [תהלים קיט, קס]: "ראש־דָּבָר אָמַת וְלְעוֹלָם כְּלִי־מִשְׁפָּט צְדָקָה" - כלומר: כאשר ראש דְּבָרְךָ, שֶׁהוּן הַהִקְדָּמוֹת שִׁדְּבָר בְּהוּן בַּתְּחִלָּה לְהוֹצִיא הַתּוֹלָדָה מִהוּן, שֶׁהוּא הַמִּשְׁפָּט הַדְּרוֹשׁ, הוּן אֲמִתִּיּוֹת - לְפִיכֶן הַמִּשְׁפָּט הַיּוֹצֵא מִהוּן יִהְיֶה אֲמִתִּי; וְיִהְיֶה לְפִי־זֶה נֶצְחִי, כִּי הָאֲמִתּוֹת לֹא יִקְבַּל שְׁנוּי לְעוֹלָם. וְזֶהוּ אָמְרוּ: "וְלְעוֹלָם כְּלִי־מִשְׁפָּט צְדָקָה". וְלָכֵן הַתּוֹרָה, שֶׁנִּתְבָּאָרוּ הַתְּחִלּוֹתֶיהָ מִן הַחוּשׁ, תִּהְיֶה אֲמִתִּית שְׁאִין לְסַפֵּק בָּהּ כָּל־כָּל.

וְאוֹלָם, כְּדִי שֶׁלֹּא יִדְמָה שֶׁהַתְּחִלּוֹת הַתּוֹרָה כִּלְנֵי מִתְבָּאָרוֹת לָנוּ הַיּוֹם עַל־פִּי הַקְּבֵלָה בְּלִבְד, בְּאֵר אֶסֶף בְּמִזְמוֹר "הָאֲזִינָה עִמִּי תוֹרָתִי" [תהלים עח] כִּי יֵשׁ מִהוּן מִתְבָּאָרוֹת עַל־פִּי הָעֵינָן; וּמִהוּן מִן הַנִּמְשָׁכוֹת, וְהֵם הַדְּבָרִים שְׁאִין חוֹלֵק עֲלֵיהֶם לָלֵךְ; וּמִהוּן מִן הַמְקַבְּלוֹת בְּלִבְד. וְעַל כֵּן אָמְרוּ: "הָאֲזִינָה עִמִּי תוֹרָתִי, הִטּוּ אָזְנוֹכֶם לְאִמְרֵי פִי. אֲפַתְחָה בְּמִשְׁל פִּי, אֲבִיעָה חִידוֹת מִנִּי־קֶדֶם. אֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ וַיִּדְעוּם וַאֲבוֹתֵינוּ סִפְרוּ לָנוּ". אָמַר: "אֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ" - לְרָמֵז עַל עֵקֶר "תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם", שֶׁהוּא מִן הַנִּמְשָׁכוֹת־הַנִּשְׁמָעוֹת מִפִּי כָּל הָאֲמוֹת, שֶׁלֹּא נִמְצָא בְּעוֹלָם חוֹלֵק עֲלֵיהֶן; כִּשְׁמִיעָה שְׁמִצְרַיִם וּבְבֵל הָיוּ בְּעוֹלָם, שְׁאִי־אֶפְשָׁר לְהַכְחִישׁ זֶה, אֶף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא רָאִינוּהוּ אֲנַחְנוּ. וְרָמֵז רֵאשׁוּנָה אֶל עֵקֶר "תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם", לְפִי שֶׁהִיא מְזַהֵר עַל שְׁמִיעַת הַתּוֹרָה בְּכָל־כָּל, כְּמוֹ שְׂאֵמֶר: "הָאֲזִינָה עִמִּי תוֹרָתִי". וְאָמַר אַחֵר־כֵּן: "וַיִּדְעוּם" - לְרָמֵז עַל עֵקֶר "מִצִּיאוֹת ה'" וְהַשְּׂרָשִׁים הַמְסַתְּעִים מִמֶּנּוּ, שֶׁהוּא מִשְׁגַּ מִצַּד־הַיְדִיעָה הַמְּחַקְרִית הַמִּיֻּסְדֶּת עַל הַמוֹחָשׁוֹת לָנוּ וְהַמְשַׁכְּלוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת. וְאָמַר עוֹד: "וַאֲבוֹתֵינוּ סִפְרוּ לָנוּ" - לְהוֹרוֹת עַל עֵקֶר "הַשְּׂכָר וְהַעֲנָשׁ" הַנִּפְשִׁי, שֶׁזֶהוּ מִשְׁגַּ אֲלֵינוּ מִצַּד־הַקְּבֵלָה בְּלִבְד.

וְכִדִּי לְבָאֵר אֲמוֹת הַתְּחִלָּת זֶה־הָעֵקֶר, הַבִּיא הַנְּסִים וְהַנִּפְלְאוֹת וְהַהִשְׁגָּחוֹת הַפְּרָטִיּוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ לְאֲבוֹתֵינוּ, לְפִי מָה שֶׁקְּבַלְנוּ מֵהֶם, כִּי הֵם אוֹת עַל שִׁכָּר הָעוֹלָם־הַבָּא, כְּמוֹ שֶׁבְּאֲרָנוּ בְּפָרֶק אַחַד־וְעֶשְׂרִים מִזֶּה־הַמָּאֵמֶר. וּבְאֵר עוֹד כִּי הַקְּבֵלָה הַזֹּאת רְאוּי שֶׁתִּהְיֶה נִמְשָׁכֶת תְּמִיד מֵאֵב לְבָן, וְעַל כֵּן אָמַר: "לֹא נִכְחַד מִבְּנֵיהֶם". וּבְאֵר כִּי שֶׁרֵשׁ הַקְּבֵלָה וְהַתְּחִלּוֹת הַלְלוּ הַשָּׁג לְיִשְׂרָאֵל מִן הַחוּשׁ, וּמִשֶּׁם בָּאָה הַקְּבֵלָה נִמְשָׁכֶת לָנוּ, וְזֶהוּ שְׁכָתוּב [שם, ה]: "וַיִּקָּם עֲדוֹת בְּיַעֲקֹב וְתוֹרָה שָׁם בְּיִשְׂרָאֵל", כְּלוֹמֵר: עַל־יְדֵי מָה שֶׁהִשְׁגִּינוּ הֵם בְּעֲדוֹת הַחוּשׁ, שֶׁם תּוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל, נִמְשָׁכֶת עַל־פִּי הַקְּבֵלָה תְּמִיד.

הַתְּחִלּוֹתֶיהָ מִן הַחוּשׁ - יְסוּדֵי הָאֲמוּנָה נִתְבָּרְרוּ בַחוּשִׁים, בְּרֵאִית יְצִיאַת מִצְרַיִם וּמַעֲמַד הַר סִינַי. הַקְּבֵלָה - הַמְסוֹרֶת. הַנִּמְשָׁכוֹת - יְדִיעוֹת הַיְסוֹטוֹרִיּוֹת בְּרוּרוֹת וּמְפוֹרְסוֹמוֹת. הַמְּחַקְרִית - הַפִּילוֹסוֹפִית. בְּעֲדוֹת הַחוּשׁ - הֵם רֵאוּ אֶת הַדְּבָרִים בְּצוּרָה מוֹחָשִׁית בְּרוּרָה כְּעֲדוֹת בְּרוּרָה.

